

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕШКОД КООПЕРАТИВНИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Ю. Е. Губені, д. е. н., професор, академік УАЕН
Львівський національний аграрний університет

Виконано ідентифікацію та оцінку основних економічних перешкод становлення кооперативних підприємств у сільському господарстві. Обґрунтовано необхідність формування насамперед економічних передумов для формування і розвитку кооперативних підприємств. Запропоновано розробку та впровадження спрощених форм первинної кооперації в сільському господарстві.

1. Ідея та практика сільськогосподарської кооперації відіграла значиму роль в розвитку аграрної сфери, особливо на території Західної України. Одними з причин поширення кооперації на селі були: а) господарські стимули та економічна мотивація; б) національне протистояння в господарському житті; в) «пробудження народу» та ідеї просвітництва.

2. Кооперація, як і кооперативний рух, вимагає оцінки не лише через призму економічного ефекту, але й очевидних соціальних наслідків, в т. ч. стратегічного характеру [5, с. 93]. Фактично треба розглядати кооперацію як різновид соціально орієнтованого (соціально відповідального, соціального) підприємництва [1, с. 35].

3. Розвиток кооперації, як і будь-якого суспільно-економічного процесу, повинен мати в своїй основі не суб'єктивні устремління, уявлення чи прагнення, а економічну основу. В умовах ринку такою основою можуть бути економічні переваги та зручності.

4. Економічні переваги будь-якої організаційної форми обмежено лише незначними відмінностями в способах управління, розподілі власності, компетенції та господарських результатів.

5. Економічні переваги кооперативних підприємств, як і кооперації в цілому, ґрунтуються на: а) ефекті масштабу діяльності; б) консолідованому та солідарному розподілі постійних витрат; в) координації діяльності на ринку. Окремі дослідники відзначають доволі слабкий кооперативний менеджмент та порівняно низьку їх економічну ефективність [2, с. 116].

6. Проблематично сподіватись, що наявність чи відсутність кооперативного сектора спроможні вирішити чи радикально впливати на вирішення існуючих економічних проблем на селі. Як зазначає

О. Ледлоу, наявність «трьох секторів (приватного, кооперативного і державного) не в змозі вирішити економічні проблеми і забезпечити досконалий економічний устрій» [3, с.172].

7. Для окремих підприємливих осіб, що мають активну суспільну позицію, харизматичну поставу та характеристики неформального лідерства кооперація може бути формою самореалізації та втілення амбіцій. Потреба суспільного визнання та самоорганізації місцевих громад також може бути чинником активізації кооперативних ініціатив. В окремих випадках можливе т. з. «вимушене» об'єднання в кооператив з огляду на загрози, включно – загрозу втрати власності або контролю над нею.

8. Закон ефекту масштабу виражає зміни економічної ефективності при зростанні масштабів господарської діяльності. Тому ефект масштабу діяльності дозволяє, в умовах конкурентної економіки не лише збільшувати економічних ефект, але й нагромаджувати інвестиційні можливості. Саме тому консолідація малих суб'єктів господарської діяльності дозволяє їм підвищувати економічну ефективність.

9. Проявом закону масштабу діяльності є збільшення цін реалізації (P_{tr}) та зниження цін закупівлі (P_{com}) в результаті формуванні більших товарних партій $\sum Q_{com} \cap Q_{tr}$ (своєрідних товарних пулів)

$$P_{com} = f Q_{com} \rightarrow \min \quad (1);$$

$$P_{tr} = f Q_{tr} \rightarrow \max \quad (2).$$

Умовою прояву закону масштабів діяльності: а) конкурентне середовище; б) суттєво не викривлене монополізмом та державним регулюванням ціноутворення. За великим рахунком достатньою умовою є існування основних ознак т. з. «вільного ринку» та економічної свободи.

10. В Україні відсутнє економічне підґрунтя для отримання ефектів масштабу діяльності для кооперативних підприємств на аграрному ринку. Зокрема, немає достовірних підтверджень залежності реалізаційних або закупівельних цін від обсягів транзакцій. Більше того, на локальних ринках аграрної продукції реалізаційні ціни індивідуальних продаж часто є суттєво вищими від офіційних цін ґрунтових закупівель.

Оцінка причин такого явища виходить за рамки цього дослідження, однак можна припустити, що в основі цієї диспропорції доволі суттєвим є значний, часто – прихований, монополізм в межах продуктових ланцюгів.

11. Ефект від консолідованого та солідарного розподілу постійних витрат полягає в тому, що інтегроване об'єднання (в

нашому випадку – кооперативне підприємство) приховано, за допомогою внутрішніх цін та тарифів, розподіляє усі обов'язкові постійні та умовно-постійні витрати на усіх учасників. Відтак це дозволяє зменшувати витрати на утримання та діяльність. Однак треба врахувати, що одночасно із фактичним зменшенням постійних витрат (C_{var}) невідворотно зростатимуть трансакційні витрати (C_{trans}), пов'язані із легалізацією, формалізацією діяльності у формі юридичної особи. Дотримання усіх формальних вимог діяльності юридичної особи вимагає значних витрат.

$$C_{var} \stackrel{!}{\leq} C_{trans} \quad (3).$$

У випадку, коли $C_{trans} > C_{var}$ економічне підґрунтя для створення кооперативу теж стає сумнівним. Поза межами цієї аргументації залишимо зростання загрози злочинних впливів (патронаж, здирицтво, рейдерство тощо) на господарську діяльність юридичних осіб.

12. Очевидно, що позитивні наслідки спільної та скоординованої діяльності на аграрному ринку дрібних виробників може з'явитись лише в умовах раціональної підприємницької структури, подолання прихованого монополізму, покращення регуляторного середовища. В сільському господарстві відбувається формування нераціональної структури бізнесу з домінуванням корпоративного сектора, що дещо суперечить європейській моделі розвитку галузі [4, с. 292]. Відвертий пріоритет великих підприємств у державній аграрній політиці, неприховане толерування надпотужних холдингів та агропромислових груп, створення їм відвертих організаційних та економічних переваг не сприяє розвитку кооперативного руху.

13. На основі наведеного можна припустити, що нині в Україні відсутнє економічне підґрунтя для масового розвитку кооперативного руху у сільському господарстві. Зміна макроекономічних умов з метою формування сприятливого середовища для кооперації вимагатиме суттєвих зусиль, які однак вступають у протиріччя з економічними інтересами впливових в економічному та політичному відношенні суб'єктів.

14. Активізація кооперативного руху в таких умовах можлива лише для первинних форм кооперації та економічної співпраці ОСГ та дрібних виробників, навіть без створення спільних суб'єктів господарювання [2, с. 114]. Така первинна кооперація може відбуватись на засадах спрощених процедур, які б дозволяли уникати зайвих витрат, не пов'язаних безпосередньо з господарською діяльністю. Аналогом можуть бути «виробничі групи», «неформальні кооперативи», «місцеві кластери». Однак діяльність таких структур,

хоча й має відбуватись в спрощеному максимально дерегульованому режимі, все ж таки вимагає старанного та детального регламентування. Організаційне оформлення первинних форм кооперації (формалізація) повинна відбуватись на місцевому рівні (сільська, селищна, міська – у малих містах, рада) і не повинна вимагати суттєвих витрат не лише в період створення, але й діяльності.

Список використаних джерел

1. Губені Ю. Е. Підприємництво: навчальний посібник / Ю. Е. Губені – Л.: НВФ Українські технології, 2012. – 572 с.
2. Рамнаускас Ю. Сільськогосподарські кооперативи в умовах глобалізації / Ю. Рамнаускас / Трансформація сільського господарства та села: ювілейний збірник наук. статей та допов. – За ред. Ю. Губені. – Л.: ЛНАУ, 2010. – 416 с.
3. Ушкаренко Ю. В. Розвиток інтеграційних процесів у кооперативному секторі економіки України / Ю. В. Ушкаренко / Організаційно-економічні та правові проблеми розвитку сільського господарства та сільських територій: збірн. наук. допов. та стат. – за ред. Ю. Губені, С. Матковського. – Л.: НВФ Українські технології, 2012. – 468 с.
4. Hubeni Jurij. Strategy of development of agriculture of Ukraine: Search of variants / Wybrane aspekty konkurencyjnosci przsiebiorstw: monografia naukowa, t. II / pod red. prof. Z. Nasalskiego. – Olsztyn: UWM, 2007. – 587 p.
5. SryjanYohanan. Supportand Local Embeddings in Support Systems: the Swedish Cooperative Development System / Трансформація сільського господарства та села: ювілейний збірник наук. стат. та допов. – За ред. Ю. Губені. – Л.: ЛНАУ, 2010. – 416 с.